

Svar till Erik Nordin

Erik Nordin, tidigare länsantikvarie i Gävleborg, har kommenterat min debattartikel i *Rig* 3/2003. I stort ställer han sig bakom mina iakttagelser och medger att utanvidsbebyggelsen är ett försummat forskningsområde.

Kunskaper och insikter om utanvidsbebyggelsens särprägel saknas inte i södra Norrland. Flera före mig har noterat utanvidsgårdarnas egenart utöver husens storlek. Förr landsantikvarien Ingemar Svensson och fotografen Hilding Mickelsson hör till dem som dokumenterat och noterat denna bebyggelsekategori. Den som fördjupar sig i utanvidsbebyggelsen finner ett tillfredsställande källäge med rikligt arkivmaterial, litteratur och en levande muntlig tradition förutom väl bevarad utanvidsbebyggelse in situ. Problemet är att de välbesuttna storbondgårdarna fokuseras på bekostnad av mindre iögonenfallande gårdsmiljöer. Det ökade intresset för Hälsinglands storbondgårdar ser inte ut att komma utanvidsbebyggelsen till gagn.

Lassa och Hängens

En aktuell illustration av hur denna bebyggelsekategori alltjämt ignoreras kan för närvarande åses från första parkett i Hälsingland. Trots upprepade påtalade bristfälliga miljökonsekvensbeskrivningar är Banverket i färd med att dra en ny järnväg genom Ljusnans dalgång. Ett kulturhistoriskt intressant utanvidsområde inom ett av EU utnämnt Natura 2000-område kommer att skatta åt förgängelsen. En timmerterminal skall flyttas från Ljusdals köping till järnvägen norr om byn Ede i Järvsö. Ett av Norrlands sista aktiva småbruk tvingas till nedläggning. Gården heter Lassa och är en modern, välskött jordbruksfastighet med anor från 1700-talet. Mangårdsbyggnaden uppfördes förmodligen under 1800-talet, men byggdes om på 1940-talet. 1940-talsköket är i gott skick. Ägarna har umgåtts med planer på att återställa byggnadens exteriör till sitt 1800-talsutseende. Sommarstugubyggnaden, använd som bostad om sommaren, är inredd med pärlspontpanel, locktak och skurgolv under 1800-talet eller tidigt 1900-tal. Med sina tydligt avläsbara tidsskikt och årsringar utgör Lassa ett utmärkt forskningsobjekt som utanvidsgård.

Banverkets planer innebär att en fem meter hög banvall kommer att uppföras vägg i vägg med Lassa. Boendemiljön blir oacceptabel och djurhållning omöjliggörs. Förutom Lassa kommer förmodligen ytterligare en utanvidsgård att överges som en följd av Banverkets planer. Det är gården Hängens, förmodligen uppförd

under 1800-talet med mangårdsbyggnad hopbyggd med ladugård i T-form. Detta sker med Länsstyrelsens goda minne. Länsantikvarien har givit tillstånd.

Ett antal privatpersoner och sakägare har noggrant granskat Banverkets projekt och föreslagit en alternativ dragning utan merkostnad. Den skulle skona av Naturvårdsverket påtalade naturvärden och hotad utanvidsbebyggelse. Det är således inte frågan om en protest mot en ny järnväg, utan en plädering för en fullt möjlig skonsammare sträckning. Naturvårdsverket har engagerat sig i projektet medan Nordin, Länsstyrelsens kulturmiljöenhet och länets museer tiger still¹. I sin artikel i *Hudiksvalls Tidning* och *Ljusdalsposten* undviker Erik Nordin nogsamt att nämna såväl Banverkets projekt som sakägarnas agerande, som livligt rapporteras i lokalpressen.

Fortsatt forskning

I artikeln anför Nordin det så kallade soldattorpet Styfs i Lenninge som en av Länsstyrelsen Gävleborg byggnadsminnesförklarad utanvidsgård. Enligt min uppfattning kan Styfs inte anses representativt för utanvidsfolkets sociala position. Olof Styf var kommunalnämndens ordförande². Som ofta var fallet med ambitiösa soldater intog Styfs en ställning mellan utanvidsfolket och storbönderna. Jag efterlyser ett byggnadsminne som är relevant för majoriteten av Hälsinglands invånare på landsbygden. Anledningen till att utanvidsgårdar inte har byggnadsminnesförklarats hävdar Nordin vara att de har rivits eller byggts om. Det förefaller mig förhastat och ologiskt att hävda bristen på objekt som orsaken till att de har försummats. Som Nordin medger har denna för länet så särpräglade bebyggelse inte inventerats och undersökts i någon större omfattning. Åtskilliga väl bevarade utanvidsgårdar som motsvarar kriterierna för byggnadsminnesförklaring talar för att läget kanske inte är så illa som man kan föreställa sig. Brist på intresse, okunnighet och en begränsad kulturvetenskaplig kringssyn ger jag som förklaringar till att Länsstyrelsen Gävleborg och länets museer de senaste decennierna förbisett denna bebyggelsekategori. Det gläder mig att Erik Nordin i artikeln nu uppger sig själv sedan 1960-talet vara ägare till en utanvidsgård, efter att tidigare ha påtalat den som ett ”torp” i sydsvensk bemärkelse.

I sin mångåriga gärning som länsantikvarie i Gävleborg har Nordin haft goda möjligheter att rikta blickarna mot utanvidsgårdar. När Konsthögskolans arkitekturskola på eget initiativ ägnade Hälsingland en kurs i restaureringskonst fanns det möjlighet för länet

antikvariska myndighet att fästa uppmärksamhet även på utanvidsbebyggelsen. Men med Erik Nordin i täten har Länsstyrelsen Gävleborg, Länsmuseum Gävleborg och Hälsinglands museum prioriterat marknadsföring av storbondgårdarna i en satsning kallad Projekt Hälsingegårdar. Som ledord har projektet haft ”visa”, ”vårda” och ”veta”, varav man bäst lyckats med den förstnämnda föresatsen. Projektet säger sig även ha haft som syfte att stimulera forskning och samordna forskningsinsatser. I brist på egen professionell forskningskompetens har projektet tagit tacknämlig draghjälp av oberoende framstående forskare som inom olika discipliner valt ämnen från Hälsingland.

Erik Nordin avslutar sin artikel med att informera läsaren om det nyligen utkomna numret av *Bygghel-sehistorisk tidskrift*. Det innehåller bidrag från några av ovanstående forskare om Hälsinglands byggnadskultur och dess förutsättningar. Huvudbudskapet säger Nordin

är ”forska mer, och forska bredare”. Vid en konferens anordnad av Projekt Hälsingegårdar i Gävle i mars 2002 uppmanades föreläsarna att förbereda en artikel till detta nummer. Undertecknad höll bland annat en hörsammad föreläsning om utanvidsbebyggelsen som ett nytt forskningsfält, men tillfrågades inte om medverkan i tidskriften. Hälsingegårdsprojektets med Nordins ord i *Hudiksvalls Tidning* och *Ljusdalsposten* ”förmenta fixering” vid de stora gårdarna kan inte anses vara annat än begränsande.

Maj-Britt Andersson, Hudiksvall

Noter

- 1 Se Svenska Dagbladet den 23/12 och 24/12, Ljusdalsposten 293/2003.
- 2 Gagge, Ann Christin 1998, *Bygda minnen. Byggnadsminnen i Gävleborgs län*, Gävle: Länsstyrelsen Gävleborg.

Svensk Etnologisk Bibliografi

En slutrapport, med en ev. fortsättning

Dag M. Hermfelt

Projektet Svensk Etnologisk Bibliografi (SEB), de sista åren finansierat av Riksbankens jubileumsfond, har nu gått in på sitt tredje och sista år.

Sedan den förra rapporteringen från projektet (*Rig* 2002:4, s. 222) har följande hänt med den del av projektet som berör den etnologiska bibliograferingen:

Sedan drygt ett år tillbaka finns SEB med tryckår 2000 och framåt, sökbar i Libris. Via en länk till Nordiska museets biblioteksdatatabas SAGA när man dessutom lätt ett äldre etnologiskt material, med tryckåren 1987–1993 samt 1998–1999.

Katalogiseringen för SEB sker alltså nu i Libris och det kan vara bra att känna till att allt det nykatalogiserade materialet från och med tryckåret 2000 kommer att finnas kvar i Libris men att kopior regelbundet konverteras till SAGA. Den som önskar söka i hela basen för åren

1987–2001, kan alltså göra det enbart i SAGA. I dag (januari 2004) består SEB av ca 4 000 poster och sträcker sig fram till och med tryckåret 2001. Det kvarvarande materialet för åren 1994–1997 kommer under vintern att konverteras från ett äldre filformat och tillföras basen, som därför mycket snart kommer att innehålla uppskattningsvis 5 500 poster, alltså hela den svenska etnologiska forskningsdialogen för åren 1987–2001!

För etnologiskt material före 1987 måste än så länge hänvisas till de tryckta upplagorna av *Internationale Volkskundliche Bibliographie* (IVB), där svenskt material finns bland övrigt internationellt material. SEB-materialet skickas ju fortlöpande till IVB.

En annan del av projektet har berört den retrospektiva katalogiseringen av det äldre bokbeståndet i biblioteket. Arbetet, som pågått kontinuerligt, är dock så omfattande